

Ela-Heigi Martise mälestuseks

(20.08.1939–21.04.2015)

Raske haigus viis meie hulgast Tartu Ülikooli ajaloo muuseumi kauaaegse direktori Ela Martise. Praegune Tartu Ülikooli muuseum kui selle asutuse järeltulija jääb talle alatiseks tänu võlgu.

Ela Martis sündis Võrus, lõpetas Tallinna 10. Keskkooli 1958 ja Tartu Riikliku Ülikooli ajaloo osakonna 1964 ning töötas seejärel mõnda aega Tartu linnamuuseumis. Tema tõeliseks elutööks sai aga Tartu Ülikooli ajaloo muuseumi ülesehitamine, mille direktor ta oli aastail 1979–2004.

Muuseumi loomise tõuke andis lähenev ülikooli 350. aastapäev, mille ajalooliseks põhjendamiseks toonases Nõukogude Liidus tuli oma ajalugu senisest paremini uurida ja näidata. Selleks loodi 1975. aastal ülikooli ajaloo komisjon, hakati avaldama sarja „Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi“ ja 6. detsembril 1976 loodi ülikooli ajaloo muuseum. Ligi kolm aastat oli muuseum siiski vaid paberil. Tegelik töö algas siis, kui 1979. aastal määrati direktoriks noor ja energiline Ela Martis. Kahe aasta pärast toimus esimene näitus peahoone keldris ja veel aasta hiljem koliti keldrist mäele, kus uue raamatukogu ehitamise järel olid vabanenud ruumid endises toomkirikus. Alles siin sai muuseum väärilt arenema hakata, olles ülikoolile toeks kõigi ajalooliste tähtpäevade tähistamisel, millest eriti suurejoonelised olid 350. aastapäev (1982) ja emakeelse ülikooli 70. aastapäev

Ela Martise ärasaatmine Tartu Ülikooli muuseumi valges saalis 25. aprillil 2015. Kõnet peab professor Tiit Rosenberg (K. Metsmaa foto)

(1989). Me ehk ei mõtle sellele iga päev, kuid muuseumi tähendus selles, et Tartu Ülikool on oma ajaloo uurimisse üsna palju panustanud, on väga suur.

Mitte igaühele ei paku elu võimalust ehitada algusest peale üles üks suur asutus. Ja mitte igaüks, kellele selline võimalus antakse, ei haara selles kinni ega vii seda lõpule. Ela Martis võttis väljakutse vastu ja Tartu Ülikooli ajaloo muuseumist sai tema juhtimisel sooliidne akadeemiline teadusmuuseum. Muuseumi valget saali teadsid kõik tartlased kontserdi- ja etenduspaigana. Selles majas on paljud inimesed tahtnud tähistada oma elu pidulikke hetki.

Ela, kellel oli õnn ja rõõm ning mure ja hool juhtida Tartu Ülikooli ajaloo muuseumit veerandsada aastat, oli Tartu toomkiriku ja sellesse rajatud muuseumi perenaine suure algustähega. Ela initsiatiivil ning isiklikul eeskujul ja osavõtul tegutseti selle nimel, et muuseumihoone ja eriti selle valge saal saaks mitte üksnes ülikooli ja Tartu, vaid kogu Eesti esindussaaliks. Muuseumis pidi valitsema puhtus ja sära nii esindusruumides, näitusesaalides kui ka tööruumides, nii

sai muuseumist koht, mida tingimata pidi nägema iga Tartu küllaline. Glamuuri armastaval Elal oli Tartu Ülikooli ajaloo muuseumi direktorina au võõrustada nii kuningaid ja kuningannasid kui ka printse ja printsesse, presidente ja suursaadikuid, sagedane külaline oli president Lennart Meri, kes sigaretisõltlasena leidis suitsuvabas muuseumis pelgupaiga Ela kabinetis.

Kuid kõik need auväärased külalised ei tulnud imetlema vaid kauneid ruume, oluline oli ikka sisu, mis oli loodud Ela nõudlikul juhtimisel. Ela oli nõudlik, kui tarvis ka karm, kuid andestav muuseumijuht. Talle olid olulised inimesed, kes temaga koos töötasid, kuid lugupidamine tuli välja teenida. Ela jaoks ei omanud tähtsust paberile kirja pandud uhked CV-d. Muuseumisse tööle tulnud noor inimene pidi läbima õpipoisi ja selli aja, enne kui sai meistriks, st talle usaldati näituse koostamine või mõni muu oluline tööloik. Kogu protsess õpipoist meistriks selgitas Elale inimese olemuse – kas ta on muuseumi inimene või mitte. Muuseumi inimesed võttis Ela oma kaitsva tiiva alla, ehkki mõnikord võis ette tulla sisulisi erimeelsusi.

Muuseum oli Ela teine kodu. Seda teadsid kindlasti ka Ela lapsed. Kuid samas kuulusid lapsed, nii omad kui ka töötajate lapsed tema prioriteetide hulka. Ela sai suurepäraselt aru, et töötajatelt saab ainult siis nõuda pühendumist tööle, kui kodus on asjad korras – lapsed on terved ja kõht täis ning nad saavad võimalikult palju aega veeta koos oma vanematega. Seetõttu oli Ela jaoks enesestmõistetav, et muuseumimajas kohtas alati töötajate lapsi, kes tegid emade juures koolitükke või tööpäeva lõppu oodates tutvusid juba 110. korda näitustega. Kõik olid meie.

Ela Martise viimase suure saavutusena avati 2004. aastal toomkiriku tornides vaateplatvormid. Oma visaduse ja südikusega rajas ta kindla vundamenti, millele ehitada 21. sajandi muuseum. Tartu Ülikooli muuseum Toomel areneb ja käib ajaga kaasas. Ja eks see elus muuseum ongi parim mälestusmärk Ela Martise elutööle.

Muuseumi kollektiivi nimel
kuraator Terje Lõbu